

WKŁAD MISJONARZY WERBISTÓW W ROZWÓJ ARCHIDIECEZJI WARMIŃSKIEJ W LATACH 1945–2025

Słowa kluczowe: werbiści, diecezja warmińska, Warmia, duszpasterstwo, sieć parafialna

Keywords: Divine Word Missionaries, Diocese of Warmia, Warmia, pastoral care, parish network

Schlüsselworte: Steyler Missionare, Diözese Ermland, Ermland, Seelsorge, Pfarrnetzwerk

Pierwsi polscy werbiści – brat Franciszek Jan Bruski oraz brat Leonard Edmund Bona – osiedlili się w Domu św. Wojciecha w Pieniężnie¹ na stałe 6 marca 1946 roku, a 20 czerwca 1946 roku dołączył do nich ojciec Paweł Kośnik². Dnia 11 lipca tegoż roku administrator apostolski diecezji warmińskiej ks. dr Teodor Bensch³ powierzył o. Kośnikowi administrację *de iure et de facto* wszystkich parafii w dekanacie Wewno (Pieniężno). Poza kościołem klasztornym i parafialnym w Pieniężnie obsługiwał więc o. Kośnik również kościoły w Długoborze, Lechowiu, Plutach, Lelkowie, Szczep-

---

* Ks. dr Janusz Brzozowski SVD – Misyjne Seminarium Duchowne Księży Werbistów w Pieniężnie, ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-0730-376X>, e-mail: janbrzoz@onet.pl.

¹ Dom św. Wojciecha w Pieniężnie (niem. Mehlsack) powstał 1 marca 1920 r. Po erygowaniu Domu Misyjnego św. Piotra w Tirschenreuth w katolickiej Bawarii (1917) również katolicka Warmia w Prusach Wschodnich otworzyła swe podwoje dla misjonarzy werbistów. Zob. A. Miotk, *Założenie Domu Misyjnego św. Wojciecha i jego działalność do 1945 roku*, „Nurt SVD” 2(2020), s. 27–46; *Sto lat działalności Domu Misyjnego Świętego Wojciecha w Pieniężnie. Księga pamiątkowa*, red. I. Piskorek, J. Wojcieszko, t. II, Górna Grupa 2021.

² Zob. J. Brzozowski, *Rys historyczny Polskiej Prowincji Zgromadzenia Słowa Bożego*, w: *Sto lat działalności Domu Misyjnego Świętego Wojciecha w Pieniężnie. Księga pamiątkowa*, red. I. Piskorek, J. Wojcieszko, t. II, Górna Grupa 2021, s. 263.

³ Ks. Teodor Bensch (1903–1958) – w 1945 r. mianowany przez kard. A. Hlonda administratorem apostolskim przyłączonej do Polski części diecezji warmińskiej. Położył podstawy pod organizację administracji kościelnej diecezji, odbudowywał kościoły, rozwijał akcję charytatywną. W 1946 r. otworzył niższe, a w 1949 r. wyższe seminarium duchowne. Troszczył się o rekrutację księży do pracy duszpasterskiej w diecezji. Po jej opuszczeniu pracował w latach 1951–1956 w sekretariacie prymasa Polski. W 1951 r. otrzymał nominację na papieskiego administratora diecezji gorzowskiej. Sakrę biskupią przyjął w 1954 r. w Poznaniu (abp W. Dymek), a ingres do katedry gorzowskiej odbył w 1956 r. Zob. A. Szorc, *Bensch Teodor*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 2, Lublin 1995, k. 275–276.

kwie, Radziejewie i Dębowcu⁴. Sytuacja ta wiązała się nierozzerwalnie z niezwykle dramatycznym stanem diecezji warmińskiej po II wojnie światowej. Taran wojenny przetoczył się z całą swoją okropnością zwłaszcza przez jej północną część. W gruzach leżała stolica diecezji Frombork, kuria biskupia została spalona, a pałac biskupi doszczętnie zdewastowany. Trzy budynki kanonii były zniszczone, a pięć mocno uszkodzonych, dach katedry poszarpany, potężna dzwonnica spalona⁵. Dwa gmachy seminarium duchownego w Braniewie w wyniku działań armii sowieckiej zostały zupełnie zburzone. Obok tych centrów życia diecezjalnego na Warmii zawierucha wojenna dotknęła też w dużej mierze ośrodki parafialne. Kilkanaście kościołów legło w gruzach, około dwustu poważnie uszkodzono, niemal wszystkie z nich zostały obrabowane. Nie lepiej wyglądała sytuacja plebanii: dwadzieścia dwie spłonęły, a te, które się zachowały, w dużej większości zostały zdewastowane wewnątrz⁶. Obok problemów natury materialnej poważną kwestią był ogromny brak polskich duszpasterzy na rozległym obszarze diecezji. Byli oni niezbędni do podjęcia pracy duszpasterskiej, gdyż na teren diecezji po 1945 roku przybywać zaczęli masowo Polacy przesiedlani tu z Kresów Wschodnich⁷. Wkład misjonarzy werbistów w proces kształtowania i rozwoju życia religijnego katolików na wskazanym terenie okazał się niezwykle potrzebny, wręcz konieczny. Artykuł niniejszy jest próbą przybliżenia w zarysie osób oraz miejsc związanych z tym procesem.

1. WERBIŚCI JAKO ADMINISTRATORZY I PROBOSZCZOWIE PARAFII⁸

1.1. Dębowiec: Parafia pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa

Pracę w parafii Dębowiec rozpoczął w 1946 roku wspomniany już o. Paweł Kośnik⁹, któremu pomagał o. Franciszek Stuba. Parafia liczyła wówczas ok. dwustu wiernych. W latach 1948–1951 duszpasterstwo w Dębowcu objął o. Bronisław Skóra, a po nim o. Kazimierz Wojtczak (1951–1954). W pierwszych latach powojennych

⁴ S. Turbański, *50-lecie Domu misyjnego św. Wojciecha na Warmii*, „Przewodnik katolicki” 27(1970), s. 286.

⁵ J. Obłąk, *Dzieje diecezji warmińskiej w okresie dwudziestolecia 1945–1965*, „Nasza Przyszłość” 22(1965), s. 183.

⁶ Tamże.

⁷ Według wykazu z 1946 r. w diecezji warmińskiej w duszpasterstwie zatrudnionych było 146 księży, w tym 71 pochodzenia miejscowego (autochtonów), 37 należących do zakonów i zgromadzeń, 10 księży z diecezji łuckiej, 7 z diecezji wileńskiej, 3 z diecezji pińskiej, 2 z archidiecezji lwowskiej, 2 z archidiecezji warszawskiej, po 1 księdzu z diecezji: gdańskiej, łódzkiej, mohylowskiej, poznańskiej, przemyskiej, sandomierskiej, siedleckiej i tarnowskiej. Co ciekawe, w 1948 r. diecezja warmińska miała już 215 księży. Zob. tamże, s. 212; por. A. Szorc, *Dzieje diecezji warmińskiej (1243–1991)*, Olsztyn 1991, s. 116–119; A. Kopiczko, *Kościół warmiński a polityka wyznaniowa po II wojnie światowej*, Olsztyn 1996, s. 11–17.

⁸ Kolejność parafii według porządku alfabetycznego.

⁹ Ojciec Paweł Kośnik od 1946 r. był pierwszym polskim rektorem Domu św. Wojciecha w Pieńźnie. Zob. J. Brzozowski, *Rys historyczny Polskiej Prowincji Zgromadzenia Słowa Bożego*, s. 263.

sprawą najważniejszą była organizacja pracy duszpasterskiej tak, aby mogło rozwijać się życie religijne wiernych. Kapłani z zapałem podjęli się tego zadania. Obsługiwali m.in. dwadzieścia punktów katechetycznych na terenie parafii. Konieczne również było przeprowadzenie napraw i remontów kościoła oraz pozostałych budynków parafialnych. I tak w latach obsługiwania parafii przez o. Wojtczaka wyremontowano dach na świątyni, odbudowano wieżę i przebudowano poprotestanckie chóry. Dokonano również koniecznych napraw w budynku plebanii. W 1954 roku parafię w Dębowcu przekazano diecezji.

1.2. Długobór: Parafia pw. św. Jana Ewangelisty i Narodzenia Najświętszej Marii Panny

Parafia ta jest administrowana przez werbistów od 1946 roku do dziś. Początkowo była afiliowana do parafii w Płoskini. Dopiero w 1969 roku otrzymała status samodzielnej parafii. Pierwszym duszpasterzem w Długoborze był o. Paweł Kośnik (1946–1947). Po o. Kośniku parafią kierowali: o. Franciszek Stuba (1947–1950), o. Franciszek Folek (1950–1953) i o. Bronisław Skóra (1953–1954). W latach 1954–1957 pracowali tam księża diecezjalni. W 1957 roku parafię ponownie objęli werbiści. Pracę pastoralną w Długoborze podjął na nowo o. Skóra. Po nim parafią kierowali: o. Bernard Magiera (1957–1958), o. Alojzy Bajer (1958–1959), o. Tadeusz Juroszek (1959–1962), o. Stanisław Kwiecień (1962–1967), o. Kazimierz Wojtczak (1967–1977), o. Bolesław Greńczuk (1977–1993), o. Alojzy Dłużniewski (1993–1997), o. Jan Opara (1997–2002), o. Tadeusz Burzyca (2002–2008) oraz o. Wiesław Grześkowiak (2008–2022). Obecnie proboszczem parafii w Długoborze jest o. Stanisław Łomnicki.

W pierwszych latach powojennych dokonano gruntownego remontu zniszczonego podczas działań wojennych kościoła oraz plebanii. Przygotowano także pomieszczenie na salkę katechetyczną. Katechezą objętych było 350 dzieci. Księża katechizowali nie tylko w Długoborze, ale także w Pakoszach, Kierpajnach Wielkich oraz Łozach. Widząc potrzeby duszpasterskie, o. Greńczuk wybudował kaplicę w Kierpajnach. Po pożarze starej plebanii w 2007 roku wybudowano nową¹⁰.

1.3. Górowo Iławieckie: Parafia Greckokatolicka pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa

W latach 1973–1994 parafię tę obsługiwał o. Julian Gbur, późniejszy biskup pomocniczy we Lwowie, a następnie biskup ordynariusz w Stryju. Do parafii należał także kościół filialny w Ostrym Brodzie. W latach 1962–1963 wikariuszem był tam o. Tomasz Zygryd. W 1990 roku parafia liczyła 1800 wiernych. Od 1983 roku o. Julian pełnił również funkcję proboszcza wspólnoty greckokatolickiej w Pieniężnie, gdzie zaadaptował średniowieczny kościół św. Jakuba Apostoła do liturgii wschodniej, nadając mu jako patrona św. Michała Archanioła¹¹.

¹⁰ J. Tyczka, *Werbiści jako administratorzy, wikariusze i kapelani siostr w latach 1945–1975* [mps], Bytom 1976, s. 8–10.

¹¹ J. Tyczka, *Mały leksykon werbistowski*, Zeszyty Werbistowskie 23, Racibórz 2004, s. 178.

1.4. Henrykowo: Parafia pw. św. Katarzyny Aleksandryjskiej

Pracę w tej parafii rozpoczął w 1950 roku o. Stanisław Turbański. Do parafii w Henrykowie należały kościół filialny pw. św. Wawrzyńca w Mingajnach oraz kaplica w Glebiskach. Parafia liczyła 800 wiernych. Po objęciu parafii o. Turbański rozpoczął remont kościoła, dobudowując tylną jego ścianę. W latach 1952–1957 parafię obsługiwali kapłani diecezjalni. Kolejni duszpasterze werbistowscy – o. Kazimierz Wojtczak (1957–1967) i o. Józef Gruener (1967–1970) – kontynuowali dzieło rozpoczęte przez o. Turbańskiego. Ojciec Kazimierz Wojtczak dokończył niezbędne prace remontowe w kościele w Henrykowie oraz na plebanii. Wyremontował dachy, odbudował zakrystię, założył instalację wodociągową. Ojciec Gruener praktycznie odbudował ze zniszczeń wojennych kaplicę w Glebiskach i odprawił tam pierwszą od stu lat Mszę św. Wyremontowano również kościół filialny pw. św. Wawrzyńca w Mingajnach. Szczególne zasługi ma tutaj o. Józef Bestwina, który obsługiwał ten kościół w latach 1963–1967. Z jego inicjatywy rozpoczęto gruntowny remont świątyni oraz przygotowano salkę katechetyczną. Kolejny duszpasterz, którym był o. Józef Kubicki (1970–1977), wyposażył świątynię parafialną w nowe ławki oraz odnowił ołtarze. Kontynuował również prace remontowe na plebanii. W 1977 roku parafię w Henrykowie przekazano diecezji¹².

1.5. Klebark Wielki: Parafia pw. Znalezienia Krzyża Świętego i Narodzenia NMP

W latach 1952–1965 obowiązki duszpasterskie pełnił tam o. Władysław Kotowski. Parafia liczyła 1700 wiernych. Ojciec Władysław był bardzo lubiany przez swoich parafian, z którymi bardzo szybko znalazł wspólny język. Po objęciu parafii przystąpił do kapitalnego remontu kościoła i plebanii. Wyposażył świątynię w brakujący sprzęt i paramenty liturgiczne. Nie zaniedbywał przy tym pracy duszpasterskiej, zwłaszcza katechizacji dzieci i młodzieży. Na katechezę uczęszczało w sumie 450 osób. Dodatkowe punkty katechetyczne znajdowały się w Klebarku Małym, Wójtowie, Skajbotach i Patrykach. W 1965 roku o. Władysław uległ poważnemu wypadkowi samochodowemu. Przełożeni skierowali go na rekonwalescencję do Domu św. Stanisława Kostki w Chłudowie¹³.

1.6. Olsztyn-Redykajny: Parafia pw. św. Arnolda Janssena

Parafia pw. św. Arnolda w Olsztynie istnieje od 30 listopada 1998 roku. Decyzja o erygowaniu parafii zapadła przy okazji tworzenia Wydziału Teologii powstającego w tym czasie Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie. Przez pierwsze lata, ze względu na brak kościoła i plebanii, parafia miała formalnie swoją siedzibę w seminarium Hosianum. Pierwszym proboszczem i organizatorem struktur nowej parafii był o. Wiesław Krzyżanowski. Budowa kościoła i domu zakonnego rozpoczęła się pod koniec września 2000 roku, 14 czerwca 2003 roku miała zaś miejsce dedykacja kościoła. Uroczystości przewodniczył bp Jacek Jezierski, biskup pomocniczy

¹² J. Tyczka, *Werbiści jako administratorzy*, s. 16–17; 23–24.

¹³ Tamże, s. 18.

archidiecezji warmińskiej. W tym samym dniu poświęcono i otwarto Dom Zakonny św. Arnolda, który pełni jednocześnie funkcję plebanii. Dnia 23 września 2003 roku natomiast abp Edmund Piszcz powierzył na stałe parafię Polskiej Prowincji Zgromadzenia Słowa Bożego. Kolejni proboszczowie – oo. Marek Adamczyk (2007–2013) i Stanisław Zyśk (2013–2018) – rozwijali działalność duszpasterską i kontynuowali prace remontowo-budowlane. Od 2018 roku proboszczem parafii jest o. Szczepan Szypra¹⁴.

1.7. Pieniężno: Parafia pw. Świętych Apostołów Piotra i Pawła

Po wyjeździe ks. Alojzego Materny do Niemiec w 1946 roku pierwszym polskim duszpasterzem w Pieniężnie został o. Paweł Kośnik (1946–1951). Pod jego kierownictwem dokonano pierwszych remontów świątyni po zniszczeniach wojennych. Ojciec Kośnik kładł bardzo duży nacisk na pracę pastoralną. Katechizacją objętych było pół tysiąca dzieci i młodzieży. Dodatkowe punkty katechetyczne były w Kajnitach, Żugieniach, Łajsach, Piotrowcu i Różanach. Do parafii w Pieniężnie należały wtedy parafie filialne w Łajsach, Piotrowcu i Radziejewie oraz kaplice w Żugieniach i Różańcu¹⁵. W latach pięćdziesiątych parafia liczyła 2657 wiernych. Kolejnymi duszpasterzami parafii w Pieniężnie byli: o. Jan Chodździło (1951), o. Sylwester Pietruszka (1951–1954), ks. Wacław Maluga (1954–1956), ks. Franciszek Malinowski (1956–1957), o. Feliks Gosieniecki (1957–1958), o. Grzegorz Konkol (1958–1969), o. Władysław Karczyński (1969–1974), o. Eugeniusz Ochowiak (1974–1975), o. Franciszek Wodecki (1975–1981), o. Augustyn Dzięgiel (1981–1992), o. Jerzy Piechaczek (1992–1993), o. Hubert Lupa (1993–1995), o. Józef Żmijewski (1995–2004), o. Franciszek Martyna (2004–2013), o. Kazimierz Gergont (2013–2018), o. Marek Adamczyk (2018–2019), o. Artur Chłudziński (2019–2020). Wszyscy oni rozwijali pracę pastoralną oraz w miarę możliwości kontynuowali prace remontowe w świątyni parafialnej i na plebanii. W drugiej połowie lat osiemdziesiątych, gdy proboszczem parafii był o. Augustyn Dzięgiel, wzniesiono nowy budynek plebanii¹⁶. W 1996 roku parafia w Pieniężnie liczyła 3500 wiernych. Od 2021 roku proboszczem jest o. Paweł Gałła.

Pracę pastoralną w Parafii pw. św. Mikołaja w Łajsach werbiści rozpoczęli w 1951 roku. W kolejnych latach pracowali tam: o. Pius Kaletta, o. Feliks Gosieniecki, o. Grzegorz Konkol i o. Władysław Karczyński. W ciągu kilku lat dokonano niezbędnych remontów budynku kościelnego. Rozwinięto również dynamiczną działalność duszpasterską. W latach 1953–1957 placówkę tę obsługiwali księża diecezjalni. Od 1957 roku do dziś parafia w Łajsach jest filią Parafii pw. Świętych Apostołów Piotra i Pawła w Pieniężnie¹⁷.

Pracę duszpasterską w Parafii pw. Matki Bożej Miłosierdzia i św. Jana Chrzciciela w Piotrowcu rozpoczął o. Sylwester Pietruszka, urządzając tam tymczasową kaplicę. Prace remontowe przy zrujnowanym podczas działań wojennych kościele

¹⁴ Komunikaty SVD 1–2(1998), s. 2; Wiadomości 10(2002) s. 2; Wiadomości 5(2003) s. 3; Komunikaty SVD 3(2004) s. 5.

¹⁵ E. Śliwka, *Dzieje parafii Pieniężno*, maszynopis pracy magisterskiej, Katolicki Uniwersytet Lubelski, Lublin 1978, s. 93–95.

¹⁶ J. Tyczka, *Werbiści jako administratorzy*, s. 29–30.

¹⁷ Tamże, s. 22.

rozpoczął o. Piotr Lisiecki w 1957 roku. Jednakże ciężaru całkowitej odbudowy świątyni i organizacji życia parafialnego podjął się o. Grzegorz Konkol. W parafii w Piotrowcu pracowali także: o. Jan Wargulewski, o. Józef Krettek, o. Władysław Karczyński i o. Eugeniusz Ochowiak. Od roku 1964 do dziś parafia w Piotrowcu jest filią parafii w Pieniężnie. Kapłani z Pieniężna obsługują także kaplice w Żugieniach, Sawitach i Różańcu¹⁸.

Od 1946 roku werbiści prowadzili również duszpasterstwo przy kościele seminaryjnym, które obejmowało kilkuset wiernych, głównie z Kajnit, Żugień i Wojnit. Zapoczątkował je o. Paweł Kośnik, a kontynuowali: o. Jan Chodźdło, o. Bronisław Skóra, o. Józef Arlik, o. Brunon Kozieł, o. Jacek Kubica, o. Alfons Boniewicz, o. Józef Bajer, o. Karol Podbiół, o. Ambroży Klunder, o. Feliks Gosieniecki, o. Franciszek Wodecki, o. Jerzy Sergel i inni¹⁹. W chwili obecnej ojcowie z klasztoru oprócz działalności duszpasterskiej przy kościele seminaryjnym obsługują również kaplicę w Wojnitach.

1.8. Pluty: Parafia pw. św. Wawrzyńca

Werbiści obsługiwali tę parafię w latach 1947–1954. Duszpasterzami w Plutach byli: o. Franciszek Stuba (1947–1948), o. Sylwester Pietruszka (1948–1949) i o. Franciszek Jażdżewski (1949–1954). W tym czasie przeprowadzono konieczne remonty świątyni parafialnej i plebanii. Do parafii należała również kaplica w Pałtach. W 1954 roku parafię przekazano diecezji. Liczyła ona wtedy 1400 wiernych²⁰.

1.9. Płoskinia: Parafia pw. św. Katarzyny Męczennicy

Pracę w tej parafii werbiści rozpoczęli w 1951 roku. Pierwszym duszpasterzem był o. Paweł Kośnik. Parafia liczyła 1350 wiernych. Przystąpiono do niezbędnych prac remontowych przy kościele i plebanii. Organizowano życie parafialne, kładąc szczególny akcent na katechizację dzieci i młodzieży. Oprócz Płoskiny punkty katechetyczne znajdowały się w Dąbrowie i Strubnie. Po dwóch miesiącach o. Kośnika zastąpił o. Alojzy Motyka (1951–1954). W latach 1954–1957 parafię obsługiwali księża diecezjalni. W roku 1957 parafię w Płoskiny ponownie objął o. Motyka. W 1958 roku zastąpił go o. Władysław Karczyński. W latach 1969–1979 proboszczem parafii był o. Grzegorz Konkol. W 1979 roku parafię przekazano diecezji²¹.

1.10. Radziejów: Parafia pw. św. Antoniego Opata

Pracę w Radziejewie zapoczątkował w 1947 roku o. Feliks Gosieniecki. Parafia liczyła 400 wiernych. Ojciec Gosieniecki oprócz organizowania życia parafialnego zapoczątkował gruntowny remont kościoła i wyposażanie go w niezbędne paramenty i szaty liturgiczne. Dzieło to kontynuowali kolejni duszpasterze: o. Franciszek Jażdżewski (1948–1949), o. Teofil Chodźdło (1949–1952), o. Antoni Rychel (1952–

¹⁸ J. Tyczka, *Mały leksykon werbistowski*, s. 179–180.

¹⁹ Tenże, *Werbiści jako administratorzy*, s. 30–31.

²⁰ J. Tyczka, *Werbiści jako administratorzy*, s. 32–33.

²¹ Tenże, *Schematyzm Polskiej Prowincji Werbistów (stan na 31 grudnia 1976)*, „Nurt SVD” 25(1977), s. 88.

1954), o. Józef Grzesik (1957–1958), o. Marian Musielak (1958–1970), o. Bolesław Greńczuk (1970–1977) i o. Kazimierz Wojtczak (1977–1990). Od 1948 roku filią parafii w Radziejewie była Parafia pw. św. Jana Chrzciciela w Lechowcie. W pierwszych latach powojennych duszpasterzowali tam o. Franciszek Stuba (1947), a od 1948 roku – o. Feliks Gosieniecki, o. Marian Musielak i o. Bolesław Greńczuk. Msze św. były odprawiane w drugą i czwartą niedzielę miesiąca. Wspólnie z parafianami kapłani wyremontowali zniszczony wskutek działań wojennych kościół i wyposażyli go w niezbędne paramenty liturgiczne. Katechizacją objętych było 450 dzieci i starszych uczniów. W 1990 roku parafię przekazano diecezji²².

1.11. Sętań: Parafia pw. św. Mikołaja

W latach 1945–1953 duszpasterzem był tam o. Jan Surrey. W skład parafii wchodziły kaplice w Kapkach Górnych i Nowych Wólkach. Parafia liczyła wtedy 1100 wiernych²³.

1.12. Susz: Parafia pw. św. Rozalii

Jako wikariusze pracowali tam: o. Marian Dolata (1959–1960), o. Stanisław Kwiecień (1960–1962), o. Robert Kollek (1961–1962) i o. Jan Olęcki (1963). W latach 1995–1997 administratorem parafii był o. Janusz Dzieniszewski, a parafia należała wówczas do nowo utworzonej diecezji elbląskiej. Wspólnota parafialna skupiała 3200 wiernych²⁴.

1.13. Tolkowiec: Parafia pw. św. Marcina

Początkowo parafia była obsługiwana przez ojców z klasztoru w Pieniężnie. Pierwszym duszpasterzem w Tolkowcu był o. Alojzy Wiatrok (1959–1960), potem o. Bronisław Trafas (1960–1961), o. Ambroży Klunder (1961–1963), o. Józef Miozga (1963–1964), o. Leon Kałużński (1964–1967) i o. Józef Grzesik (1967–1972). W 1969 roku Tolkowiec został samodzielną parafią, do której należała również kaplica w Białczyniu. W 1972 roku pracę duszpasterską podjął tam o. Stanisław Sobierajczyk. W 1979 roku parafię przekazano diecezji. Liczyła wtedy 980 wiernych²⁵.

1.14. Żytkiejmy: Parafia pw. św. Michała Archanioła

W latach 1969–1975 proboszczem był tam o. Jan Zimoląg. Parafia liczyła wtedy 1683 wiernych. W tym czasie katechizacją objętych było 450 osób. Oprócz Żytkiejm punkty katechetyczne znajdowały się również w Skajzgirach i Przesławkach. Ojciec

²² Tamże, s. 86 i 88.

²³ J. Tyczka, *Werbiści jako administratorzy*, s. 39.

²⁴ Tenże, *Katalog Polskiej Prowincji SVD*, s. 99–100.

²⁵ Tenże, *Werbiści jako administratorzy*, s. 41–42.

Zimoląg troszczył się również o budynek kościelny. Wyremontował m.in. dach oraz wstawił w okna osiem witraży. W 1975 roku parafię przekazano diecezji²⁶.

*

W podsumowaniu tego paragrafu warto przypomnieć, że werbiści podjęli także zarząd parafii w diecezjach przynależnych do metropolii warmińskiej. Chodzi tu najpierw o Parafię pw. św. Andrzeja Apostoła w Lasowicach Wielkich, gdzie proboszczem w latach 1992–2022 był o. Stanisław Cytrynowicz. Do parafii należy też kościół filialny pw. św. Katarzyny Męczennicy w Szawałdzie²⁷. Druga placówka na terenie diecezji elbląskiej to Parafia pw. Matki Boskiej Częstochowskiej w Wilamowie²⁸. Jej administratorem w latach 1997–2002 był o. Janusz Dzieniszewski²⁹, a w późniejszym okresie proboszczami byli: o. Marian Laban (2002–2014), o. Jarosław Suchomski (2014–2018) oraz o. Sławomir Bella (2018–2022). Obecnie parafią zarządza o. Edward Węgrzyn³⁰. Parafia liczy dziś 1130 wiernych. Należy do niej także kościół filialny pw. Matki Bożej Królowej Pokoju w Dobrocinie³¹. Drugi przykład w obrębie metropolii warmińskiej to Parafia pw. bł. Karoliny Kózkowny w Elku (diecezja elcka), którą przekazał w 2023 roku w zarząd werbistom biskup elcki Jerzy Mazur SVD. Jej proboszczem jest od tamtego momentu o. Zbigniew Sudoł. Wspólnota parafialna w Elku to jedna z szesnastu parafii, które werbiści prowadzą obecnie w Polsce³².

2. WERBIŚCI JAKO WIKARIUSZE PARAFII, PRACOWNICY KURII, WYKŁADOWCY SEMINARIÓW

W latach 1957–1972 werbiści pełnili posługę wikariuszy w kilkunastu parafiach diecezji. W parafii św. Antoniego w Braniewie pracowali ojcowie: Jerzy Magiera (1963–1965), Apolinary Magolewski (1963–1964), Kazimierz Niezgodą (1963–1965), Arkadiusz Magolewski (1964–1967), Jan Bartoszek (1965–1966), Józef Krettek (1965–1966), Bolesław Greńczuk (1966–1968), Edmund Orlikowski (1966–1967), Ginter Trespe (1967–1968) i o. Józef Małek ((1967–1968)³³. Do elbląskiej parafii św. Wojciecha dojeżdżali z pomocą w niedziele i święta o. Leonard Szymański

²⁶ Tamże, s. 47.

²⁷ J. Tyczka, *Katalog Polskiej Prowincji SVD (stan na 1 stycznia 1997)*, Zeszyty Werbistowskie 9, Warszawa 1977, s. 92.

²⁸ Zob. J. Wiśniewski, *Kościół i kaplice na terenie byłej diecezji pomezańskiej 1243–1821*, cz. 1, Elbląg 1999, s. 479–480.

²⁹ Tamże, cz. 2, s. 672.

³⁰ Zob. *Informator diecezji elbląskiej 2024*, red. P. Towarek, A. Piotrowski, J. Neumann, Elbląg 2024, s. 269.

³¹ J. Tyczka, *Mały leksykon werbistowski*, s. 182; por. J. Wiśniewski, *Kościół i kaplice*, cz. 1, s. 127.

³² *Nowa parafia werbistów*, w: *Werbiści.pl* [on-line], <https://web.archive.org/web/20230907081321/https://werbisci.pl/index.php/wiadomosci/polska/nowa-parafia-werbistow> (dostęp: 17.08.2025).

³³ Zob. J. Tyczka, *Katalog Polskiej Prowincji SVD*, s. 48.

(1957–1958) i o. Stefan Lamparski (1963–1964)³⁴, a w parafii św. Mikołaja w latach 1957–1958 posługę wikariuszowską podjęli ojcowie: Jerzy Lopatta, Bronisław Poćwiardowski i Wincenty Wrosz³⁵. Wikariuszami parafii Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Marii Panny w Iławie byli: Józef Kobielus (1959–1963), Tomasz Zygfryd (1963–1964) oraz Ewald Mandelka (1964–1965)³⁶, a w dawnym poprotestanckim kościele św. Jerzego w Malborku: Alojzy Wiatrok (1962–1967), Augustyn Kolek (1962–1966), Ewald Mandelka (1967–1970) i Józef Małek (1968–1970)³⁷. Natomiast w parafii św. Anny w Sztumie pracowali: Józef Kobielus (1958–1959), Marian Dolata (1958–1959) i Paweł Książek (1964–1965)³⁸. W Kłebowie wikariuszem był o. Józef Bajer (1962–1963)³⁹, w Lemkowie o. Jerzy Magiera (1962–1963)⁴⁰. Poza tym werbiści jako wikariusze podjęli też posługę w Olsztynie: Kazimierz Łukasiewicz (1962–1963) i Stanisław Ograbek (1963) w parafii św. Jakuba⁴¹, a Stefan Tarasiuk w parafii św. Józefa⁴². Duża grupa wikariuszy werbistów pracowała też w parafii św. Jana Chrzyciela w Ornecie. Byli to ojcowie: Tadeusz Juroszek (1962–1967), Eugeniusz Basiński (1962–1965), Paweł Książek (1965–1966), Alojzy Dłużniewski (1966–1969), Alfons Kubica (1967–1969), Józef Sudolski (1969–1971), Hubert Lupa (1969–1972), Józef Małek (1970–1972) i Władysław Kajzer (1971–1972)⁴³. Poza tym w parafii św. Apostołów Piotra i Pawła w Reszlu wikariuszem był o. Antoni Musielak (1966–1967)⁴⁴, w Starych Juchach o. Ewald Mandelka (1963–1964)⁴⁵, a w Wielbarku o. Stanisław Sobierajczyk (1963–1964)⁴⁶.

Kilku werbistów przez szereg lat pracowało w warmińskiej kurii biskupiej, sądzie biskupim oraz w Wyższym Seminarium Duchownym „Hosianum”. I tak: o. prof. Teofil Chodźdło w latach 1949–1958 był wykładowcą seminarium⁴⁷; o. Bernard Danch od 1964 roku był obrońcą węzła małżeńskiego sądu biskupiego; o. Feliks Gosieniecki od 1962 roku był sędzią posynodalnym, a od 1969 roku członkiem diecezjalnej komisji liturgicznej; o. Leon Kałużyński był od 1967 roku członkiem diecezjalnej komisji muzyki kościelnej oraz instruktorem kursów organistowskich; o. Władysław Kowalak od 1965 roku był członkiem diecezjalnej komisji muzyki kościelnej oraz instruktorem kursów organistowskich; o. Brunon Koziel był w latach 1966–1968 członkiem diecezjalnej komisji liturgicznej i spowiednikiem alumnów w seminarium duchownym; o. Feliks Gosieniecki był członkiem diecezjalnej komisji liturgicznej (1969–1979) oraz sędzią diecezjalnym sądu biskupiego (1962–1991), a także spowiednikiem alum-

³⁴ Tamże, s. 50.

³⁵ Tamże, s. 51.

³⁶ Tamże, s. 52.

³⁷ Tamże, s. 57.

³⁸ Tamże, s. 63.

³⁹ Tamże, s. 53.

⁴⁰ Tamże, s. 55.

⁴¹ Tamże, s. 58–59.

⁴² Tamże, s. 59.

⁴³ Tamże.

⁴⁴ Tamże, s. 61.

⁴⁵ Tamże, s. 63.

⁴⁶ J. Tyczka, *Werbiści jako administratorzy*, s. 64.

⁴⁷ Zob. J. Oblak, *Dzieje diecezji warmińskiej w okresie dwudziestolecia 1945–1965*, s. 221.

nów w seminarium; o. Stefan Tarasiuk był od 1959 roku diecezjalnym referentem ds. trzeźwości, od 1960 roku diecezjalnym referentem ds. dobroczynności, a od 1969 roku diecezjalnym referentem ds. misji; o. Marian Dolata od 1971 roku był diecezjalnym referentem ds. misji; o. Hubert Lupa był od 1970 roku diecezjalnym referentem ds. liturgicznej służby ołtarza, a o. Stanisław Piotrowski był sędzią diecezjalnym Sądu Metropolitalnego Archidiecezji Warmińskiej (1994–2002)⁴⁸.

Warto dodać, że werbiści byli też w latach 1992–2024 wykładowcami Wyższego Seminarium Duchownego Diecezji Elbląskiej. W uczelni tej wykłady prowadzili: o. dr Bernard Wodecki (egzegeza Nowego Testamentu, teologia biblijna, misjologia), o. dr Ludwik Fąs (misjologia), o. dr Szczepan Szypra (egzegeza Nowego Testamentu), o. dr Janusz Brzozowski (patrologia, historia Kościoła i historia misji)⁴⁹. Natomiast w Wyższym Seminarium Duchownym Diecezji Elckiej teologię fundamentalną wykladał o. dr Józef Węclawik.

ZAKOŃCZENIE

Nie bacząc na własne problemy i braki personalne, misjonarze werbiści z Domu św. Wojciecha w Pieniężnie po II wojnie światowej ofiarnie i z zapałem włączyli się w odbudowę struktur oraz życia pastoralnego archidiecezji warmińskiej. Jest to tym bardziej godne podkreślenia, że byli to ludzie naznaczeni wojennym cierpieniem i przyszło im pracować w trudnej sytuacji komunistycznego ucisku Kościoła. Na przestrzeni lat 1945–2020 obsługiwali stale lub czasowo szesnaście parafii, w których większość świątyń podźwignęli z ruin. Są to kościoły w Pieniężnie, Łajsach, Długoborze, Płoskini, Piotrowcu, Tolkowcu, Radziejewie, Lechowcie, Mingajnach, Henrykowie oraz Żytkiemach⁵⁰. Pomagali także duszpastersko jako wikariusze w kilkunastu parafiach archidiecezji. Służyli pomocą jako profesorowie w Wyższym Seminarium Duchownym „Hosianum” oraz jako eksperci w warmińskiej Kurii Biskupiej i Sądzie Biskupim.

To twórcze zaangażowanie widoczne jest również w chwili obecnej, choć znacznie zmniejszyło się na polu parafialnym. Werbistowscy profesorowie pracują na Wydziale Teologii Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego (o. dr hab. Jacek Pawlik prof. UWM, o. dr hab. Antoni Jucewicz), a Dom Misyjny św. Wojciecha jest nadal ważnym centrum rekolekcyjnym oraz animacji misyjnej nie tylko w Kościele lokalnym. Stąd też śmiało można stwierdzić, że obecność misjonarzy werbistów w Kościele warmińskim zapisana jest złotymi zgłoskami.

⁴⁸ 50 lat werbistów w Polsce. Polska Prowincja Zgromadzenia Słowa Bożego 1922–1972, red. J. Arlik i in., Materiały i Studia Księży Werbistów 7, Pieniężno 1973, s. 79–80.

⁴⁹ Zob. J. Jezierski, P. Towarek, *Profesorowie i wykładowcy Wyższego Seminarium Duchownego w Elblągu w latach 1992–2017*, w: *Srebrny jubileusz diecezji elbląskiej. Tradycja, struktury, ludzie*, red. W. Zawadzki, Elbląg 2018, s. 343–344; P. Towarek, *Profesorowie, wykładowcy i zarząd Wyższego Seminarium Duchownego Diecezji Elbląskiej (2023/2024)*, „Studia Elbląskie” 25(2024), s. 588.

⁵⁰ S. Turbański, *Pół wieku Pieniężna*, „Nurt SVD” 12(1972) s. 102.

**WKŁAD MISJONARZY WERBISTÓW
W ROZWÓJ ARCHIDIECEZJI WARMIŃSKIEJ W LATACH 1945–2019**

STRESZCZENIE

Artykuł ukazuje zaangażowanie księży werbistów w pracę duszpasterską na terenie diecezji warmińskiej od zakończenia II wojny światowej (1945) aż do 2019 roku. We wskazanym okresie obsługiwali stale lub czasowo szesnaście parafii, podejmując w większości z nich trud odbudowy kościołów (Pieniężno, Łajsy, Długobór, Płoskinia, Piotrowiec, Tolkowiec, Radziejów, Lechów, Mingajny, Henrykowo, Żytkiejmy). Pracowali też jako wikariusze w kilkunastu parafiach, podjęli trud nauczania jako profesorowie w Wyższym Seminarium Duchownym „Hosianum” oraz eksperci w warmińskiej Kurii Biskupiej i Sądzie Biskupim.

**THE CONTRIBUTION OF THE DIVINE WORD MISSIONARIES
TO THE DEVELOPMENT OF THE ARCHDIOCESE OF WARMIŃSKIE
IN THE YEARS 1945–2019**

SUMMARY

The article presents the involvement of Divine Word Missionaries (SVD) in pastoral work in the Diocese of Warmia from the end of World War II (1945) until 2019. During this period, they served sixteen parishes on a permanent or temporary basis, undertaking the difficult task of rebuilding churches in most of them (Pieniężno, Łajsy, Długobór, Płoskinia, Piotrowiec, Tolkowiec, Radziejów, Lechów, Mingajny, Henrykowo, Żytkiejmy). They also worked as vicars in several parishes, undertook teaching duties as professors at the Hosianum Higher Seminary, and served as experts in the Warmia Bishop's Curia and the Bishop's Court.

**DER BEITRAG DER STEYLER MISSIONARE
ZUR ENTWICKLUNG DER ERZDIÖZESE ERMLAND IN DEN JAHREN 1945–2019**

ZUSAMMENFASSUNG

Der Artikel beleuchtet das Engagement der Steyler Missionare (SVD) in der Seelsorge in der Diözese Warmia seit dem Ende des Zweiten Weltkriegs (1945) bis zum Jahr 2019. In diesem Zeitraum betreuten sie dauerhaft oder vorübergehend sechzehn Pfarreien und übernahmen in den meisten von ihnen den Wiederaufbau der Kirchen (Pieniężno, Łajsy, Długoborze, Płoskinia, Piotrowiec, Tolkowiec, Radziejów, Lechów, Mingajny, Henrykowo, Żytkiejmy). Sie waren auch als Vikare in mehreren Pfarreien tätig, übernahmen Lehrtätigkeiten als Professoren am Priesterseminar „Hosianum” und waren als Experten in der Bischöflichen Kurie und im Bischöflichen Gericht in Ermland tätig.

BIBLIOGRAFIA

Opracowania

- 50 lat werbistów w Polsce. Polska Prowincja Zgromadzenia Słowa Bożego 1922–1972*, red. J. Arlik i in., Materiały i Studia Księży Werbistów 7, Pieniężno 1973.
- Brzozowski J., *Rys historyczny Polskiej Prowincji Zgromadzenia Słowa Bożego*, w: *Sto lat działalności Domu Misyjnego Świętego Wojciecha w Pieniężnie. Księga pamiątkowa*, red. I. Piskorek, J. Wojcieszko, t. II, Górna Grupa 2021, s. 259–267.
- Informator diecezji elbląskiej 2024*, red. P. Towarek, A. Piotrowski, J. Neumann, Elbląg 2024.
- Jezierski J., Towarek P., *Profesorowie i wykładowcy Wyższego Seminarium Duchownego w Elblągu w latach 1992–2017*, w: *Srebrny jubileusz diecezji elbląskiej. Tradycja, struktury, ludzie*, red. W. Zawadzki, Elbląg 2018, s. 321–345.
- Kopiczko A., *Kościół warmiński a polityka wyznaniowa po II wojnie światowej*, Olsztyn 1996.
- Miotk A., *Założenie Domu Misyjnego św. Wojciecha i jego działalność do 1945 roku*, „Nurt SVD”, 2(2020) s. 27–46
- Nowa parafia werbistów*, w: *Werbisci.pl* [on-line], <https://web.archive.org/web/20230907081321/https://werbisci.pl/index.php/wiadomosci/polska/nowa-parafia-werbistow> (dostęp: 17.08.2025).
- Obląg J., *Dzieje diecezji warmińskiej w okresie dwudziestolecia 1945–1965*, „Nasza Przyszłość” 22(1965), s. 184–261.
- Sto lat działalności Domu Misyjnego Świętego Wojciecha w Pieniężnie. Księga pamiątkowa*, red. I. Piskorek, J. Wojcieszko, t. II, Górna Grupa 2021.
- Szorc A., *Bensch Teodor*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 2, Lublin 1995, k. 275–276.
- Szorc A., *Dzieje diecezji warmińskiej (1243–1991)*, Olsztyn 1991.
- Śliwka E., *Dzieje parafii Pieniężno*, maszynopis pracy magisterskiej, Katolicki Uniwersytet Lubelski, Lublin 1978.
- Towarek P., *Profesorowie, wykładowcy i zarząd Wyższego Seminarium Duchownego Diecezji Elbląskiej (2023/2024)*, „Studia Elbląskie” 25(2024), s. 587–591.
- Turbański S., *50-lecie Domu Misyjnego św. Wojciecha na Warmii*, „Przewodnik Katolicki” 27(1970), s. 285–287.
- Turbański S., *Pół wieku Pieniężna*, „Nurt SVD” 12(1972) s. 90–111.
- Tyczka J., *Werbisci jako administratorzy, wikariusze i kapelani siostr w latach 1945–1975* [mps], Bytom 1976.
- Tyczka J., *Mały leksykon werbistowski*, Zeszyty Werbistowskie 23, Racibórz 2004.
- Tyczka J., *Katalog Polskiej Prowincji SVD (stan na 1 stycznia 1997)*, Zeszyty Werbistowskie 9, Warszawa 1977.
- Tyczka J., *Schematyzm Polskiej Prowincji Werbistów (stan na 31 grudnia 1976)*, „Nurt SVD” 25(1977).
- Wiśniewski J., *Kościół i kaplice na terenie byłej diecezji pomezańskiej 1243–1821*, cz. 1–2, Elbląg 1999.

Przyczynki

- Komunikaty SVD 1–2(1998).
- Komunikaty SVD 3(2004).
- Wiadomości 10(2002).
- Wiadomości 5(2003).